

F. H.
118.
39.

II n
6112

B. C. D
DE EXCIDIO
IMPERII CHRISTIANORVM CONSTANTINOPOLITANI
ADMIRANDVM DEI CONSILIVM
ILLVSTRIEXITV CONSVMMATVM
MEDITATVS

ORATIONEM
B. CAROLI GEHLERI
MEMORIAE SACRAM

A. D. XII DEC. A. O. R. c15ccLIII
HABENDAM

INDIGIT
GEORG. CHRISTIANVS TAUBNERVS
AA. M. GYMNAS. GORLIC. PRORECT

GORLICII, EXCVDEBAT IOH. FRID. FICKELSCHERERVS.

Verlag von G. Neumann, Neudamm
Verlag von G. Neumann, Neudamm

quod de diuino quouis consilio vates vere *Θεοπνευστος* docuit, vbi, *Mirabile est*, inquit, *DEI consilium*, et ad magnificum deducitur exitum, seu, vt accuratius Hebraea verba Latinis reddamus, *Miram facit deus consilium, magnam efficit rem*: a) hoc idem cum toties comprobatum vident sollertes rerum in hoc terrarum orbe gestarum contemplatores, tum vel in primis cognoscimus, cum diligentius animo lustramus, quae de Constantinopoli trecentis abhinc annis Turcorum armis expugnata commemorantur.

Diuino nimirum consilio factum esse, vt barbari homines hoc digno bonarum litterarum domicilio, hac Christiani orbis in oriente primaria ciuitate potirentur, negare quis audeat, nisi, qui vel fatali quadam necessitatis lege, vt *Zeno* quondam cum suis, teneri omnia, vel casus mortalium forte fortuna euenire, cum *Epicuro*, temere crediderit? Quotusquisque enim est, vel sanae rationis lumine recte vsus, vel ex ipsis oraculis diuinis veriora edoctus, quin, quidquid fiat, diuina moderante prouidentia, fieri fateatur; cum et profani homines, ii certe, qui rectiora videbant, omnia *DEI parere numini* b), nec diuum sine numine quidquam euenire professi sint c)? Et quid multa? Soli nempe lumen inferrem, si ex his, quae flebilem vrbs expugnationem antecesserant, copiosius demonstrare vellem, ita conueniens diuinae iustitiae fuisse, vt, qui causam Christianorum contra Turcos defendendam antea deseruerant, qui, parum in ope diuina ponendum arbitrati, ab ipsis illis barbaris auxilium petierant, qui abominandam in Christiana ciuitate discordiam pessime aluerant, qui alius, usque bene multis, criminibus Numinis iram in se concitauerant, ab his poena peccatorum tanta, tam acerba, tam atrox ex peteretur.

Sed cui non mira videatur diuini huius consilii ratio? Quippe, expugnata iam Constantinopoli, hic, vbi sanctior Christianorum hominum coetus verum adorauerat *DEVM*, barbara turba Muhamedis sui, vani hominis et impostoris, nomen celebrabat, vbi *veritas*, et ad salutem hominum salutem comparatis dogmatibus templa perforauerant, hic inanibus omnia nugis implebantur; vbi, fulgente eruditae sapientiae lumine, religionis purioris lumen mentes humanas facilius penetrabat, hic spississimis barbariei pariter ac mendaciorum tenebris obnubilata erant omnia, obducta atque oppressa. Iam templa omnia vel clausa stabant, vel desolata, vel caedibus funestissimis aut foeda superstitione conspurcata. Illa Musarum domicilia deserta a suis cultoribus vel deaustata erant, vel a barbaris rudibus occupata. Ita superstitioni religio, barbariei doctrina, genti immanissimae pariter ac vitiosissimae, istis hominum monstis, *Aeneae Siluii* verbis vtor d), quae nulla humanitatis studia colebant, gens longe moratior atque humanior cedere cogebatur. Ita sceptrum illud, istae opes, quibus aduersus barbaros olim defensa steterat in oriente Christiana cohors, frangi omnino et funditus eueri videbantur, et impune nunc altius caput tollere turba Saracenorum. Ita, cum in his, quae ad occidentem spectabant solem, terrarum partibus dudum contaminata variis erroribus esset religio, et ignorantiae tenebris circumfusum scientiarum lumen vix emicare, idque Graecorum quorundam ope, paullulum coepisset, nunc aelum pariter de sacris et bonis litteris et conclamatum tantum non videbatur. Atque haec, *DEO* ita moderante, fiebant, qui ipse lux est, et tenebras omnes exofus, qui, vti ipse est omnis sapientiae fons et origo, ita sapientiae studia non potest non amare, fouere, conseruare, qui veros numinis sui cultores protegit alias et ab omnibus aduersariorum minis atque iniuriis defendit ac tuetur, idque toties se facturum certo promissit. Haec igitur cogitanti nonne mira videantur? Immo adeo miranda, vt, sicut olim, cum profanae gentes vel Babylonii Nabuchodonosoris tempore, vel Romani, duce Tito Vespasiano, terram, quae veri Numinis sanctiore cultu flourerat, terrerrima superstitione et idolorum vanitate polluerent, Aslaphus etiam, diuino lumine colustratus, eam rem animo praeuidens, mirabundus ac dolens exclamabat, ita nunc pesfun-

a) Jes. xxviii, 1, 29.

b) Cic. de diuin, I, c. 53.

c) VIRGIL. Aen, II, v. 777.

d) Epist. cxxxii.

pesfundati fere Constantinopolis ciues Christiani, iisdem verbis vsi, merito ingemiscerent: *Quare o DEVS, ita nos abiicis, vt aduersarii tui tua templa profanent e)?*

At *prudens*, quod poeta ait, *futuri temporis exitum caliginosa nocte premit DEVS* f), vt rei, quae tam mirabilis adparebat, illustriori exitu magis diuina sapientia illustreret. Quem vero haec de excidio Christiani in oriente imperii miranda et consilia praecelarum tandem exitum habuerunt? Hunc sane, vt, cum barbariae teneret fitas ad orientem solem regiones, in his, quae contrariam spectabant partem, scientiarum cultura laetior effloresceret, at, huius redeunte flore, ipsa quoque religio purior, quae vanis hominum commentis, situ quasi et squalore, obducta iacuerat, bonarum litterarum ope integra atque intaminata nitore suo restitueretur. Atque hoc ita euenisse, quis est ita omnis historiae ignarus, quem fugiat? Cum enim iam aliquo ante expugnatam Constantinopolin tempore litterati e Graecis homines in Italiam venissent, vel ad opem contra Baiazethen I. petendam emisiss, vt *Emmanuel Chrysoloyas* g), vel ob lites inter vtramque ecclesiam componendas, vt *Besfarion* h), vel Amurathis II. metu, aut alia quacumque causa adducti, vt *Georgius Trapezuntinus* i) et *Theodorus Gaza* k): hi quidem Graecas litteras secum attulerunt, quae annis iam quingentis, vt rationes subducit *Platina* l), vel septingentis, vt voluit alii m), conticuerant; atque hinc Graecae et Latinae scholae exortas esse legimus. At nunc, Constantinopoli a Turcis occupata, nouis accedentibus aduenis, cum et *Demetrius Chalcocondylas* n), et *Joh. Lascaris* o), et *Georgius Phranza* p), aliique barbarorum armis fugati, tutum, in quo consisterent locum, peterent: magis exinde feruere Graecarum litterarum studia et latius diffundi coeperunt. Quorum praecelaro exemplo excitati mox alii, si qui erant ingenii erectioris in Italia pariter et in Germania homines, non Graecis modo litteris operam nauabant, sed Latinam quoque linguam in dies cultiorem reddere studebant, et, quod magis huc pertinet, Hebraeae quoque linguae studium diligentius tractandum sibi fumebant. Ita linguarum studio quis nomen sibi comparasse nescit viros eruditi simos, *Marsilium Ficinum*, *Joh. Westselum*, *Rudolphum Agricolam*, *Hermolaum Barbarum*, *Joh. Picum Mirandulanum*, *Joh. Reuchlinum* ect. Qui, quidquid in hoc doctrinae genere profecissent, profecerant autem plurimum, id omne fere profugis illis ex oriente, eorumque scholis omnino acceptum referebant. Renouato vero linguarum studio, quid mirum, si nunc, *quasi aduersarii tui* *excidio Constantinopolis*, iidem, quos dixi, acutioris intelligentiae homines, plurimi certe eorum, ad philosophiam se conferentes, repudiatis scholasticorum tritis, quas inepti fumorum venditores Aristotelis esse seita iactitarant, ipsum potius Aristotelem, quod *Hermolaus Barbarus* fecit, aut Platonem, in quo totus fuit *Marsilius Ficinus*, aut quae de Epicuri doctrina in veterum Graecorum monumentis supererant, vt *Franciscus Philadelphus* et *Joh. Franc. Picus* q), sollertius rimati, et mathematicas quoque disciplinas, quod

e) Pl. LXXIV, l. seqq.

f) HOR. carm. III. od. XXIX, v. 29. 30.

g) V. PAUL. IOV. elog. doct. viror. XXIII. p. m. 55.

h) IOV. I. C. XXIV. p. m. 56.

i) JH. POPE. BLOUNT censura celebr. auctor. p. m. 460. ed. Geneu. 1694.

k) Ibid. p. 473. et apud IOV. I. C. XXVI. p. 61.

l) in vita Bonifacii IX. sub fin. p. 249. edit. Colon. 1573. fol.

m) V. C. ABR. BVCHOLZERVVS ind. chronolog. ad a. C. 1399. et IOV. I. C. XXIII. p. 54. Equidem octingentos numerarem annos ab eo tempore, quo omne Romanum in Italia imperium fuit deletum, vel Herulis vel Ostrogothis Italiam tenebibus, ad finem vergente quinto post N. C. saeculo.

n) IOV. I. C. XXIX. p. 69.

o) Ibid. XXXI. p. 73.

p) HANCRIVS de Byzantin. rer. scriptorib. Graec. P. I. C. XL. §. 38. seqq.

q) V. GASSEND. de vita et mor. Epicuri, lib. II. c. VII. p. 224. BAYLE diction. T. III. v. Epicurus not. M.

FK II n 6112

x 3380011

VD B

quod de *Tribemio* in primis relatum legimus et *Pico Mirandulano* r), confectati, ingenii acumen et vim rationis magis magisque perficerent? Sic praeparati autem cum ad sacrarum litterarum studium conuerterentur, in quo *Laurentium Vallam* s), *Wesfelium* t), *Sauanrolam* u), *Marsilium Ficinum* x), *Reuchlinum* maxime y) et alios laudabilem operam posuisse nouimus, Wiclefi atque Husii uestigia prementes, Pontificum fraudes et inde disseminatis in omni Christianorum coetu errores foedissimos fortiter ac strenue iidem impugnabant, quamque ex aduerso sacrarum litterarum usu perpexerant, aeternam ueritatem uiriliter et uel ad uitae periculum vsque defendebant. Quis nescit enim, ut *Wesfelium* taceam, qui liberiore ueritate professione multum sibi odii contraxit z), et *Laurentium Vallam*, qui, cum acerbè perstrinxisset sacri, ut tum erant, ordinis viros, in regno Neapolitano capitis iam damnatus, ipsius Alphonfi regis auxilio aegre fuit liberatus aa), quis nescit, inquam, iniqua *Hieronymi Sauanrolae* fata, qui Florentiae suspensus et rogo postea impositus, miserandum uitae exitum habuit? Nihil tamen minus ex illo inde tempore fuerunt semper, qui uel, relicti summi Pontificis inanibus commentis, solo standum esse uerbo diuino, uel sola in Seruatoris merito fiducia collocata iustos nos fieri, uel sacram coenam integram seruandam libere profiterentur bb). Atque ita dudum expetitae bonorum omnium uotis sacrorum instaurationi, quae haud ita multo post per Lutherum diuinitus inchoata, et, explosis omnibus aduersariorum ausis, feliciter et continuata fuit et ad finem perducta, uia iam patefacta erat, uel strata potius atque munita.

O praeclarum igitur et illustrem et magnificum carandi, de quo dixi, consilii diuini exitum! Qui barbaris quidem expugnandam permisit Christianorum hominum tam nobilem, tam celebrem et optimarum artium studiis et literatis hominibus adfluentem sedem; sed ita rem moderatus est, ut, cum flebile principium longè melior fortuna secuta sit, nos quoque et posterum, de quo impense laetemus, habeamus, et merito diuini Numinis bonitatem aequè ac sapientiam concelebremus.

Atque hoc idem ego facturus, cum renouanda B. CAROLI GEHLERI memoria publice dicendi occasionem praebet, *Constantinopolis expugnationem illustre diuinae iustitiae, bonitatis et sapientiae documentum* praedicabo. Adhinc igitur a. d. XII. Dec. uolente sic DEO, hora quidem nona ante meridiem, PATRONI EXCELENTISSIMI, et rei litterariae quoties bene cupiunt, in quoque dicentem bene uole audiant. Id quod sicuti maiorem in modum omnes ac singulos quam officiosissime rogatos uelim, ita exitum idem beneuolentiae IPSORVM documentum gratis agnoscam. P. P. Gorlicii a. d. iv. Dec. A. C. N. c. 1566. LIII.

- r) v. NAVDAEVS apologie pour les grands hommes, c. 17.
- s) qui adnotationes dedit in N. T. ed. Par. 1505. 4. et Basil. 1541. 8.
- t) quem cum Sixtus IV. pontifex episcopatum petiturum putasset, ex bibliotheca Vaticana biblicorum Hebraeorum et Graecorum tantum exemplum petiisse legimus, tanto scilicet sacrarum litterarum studio captum, ut uel summam dignitatem prae illo adspernaretur. v. *Bentheim's Holl. Kircken- und Schulen- Staat*, P. II. cap. IV. §. 9. p. 181. 182.
- u) qui in psalmos et nonnullos sacri codicis libros commentatus expositionem imprimis quadruplicem edidit orationis dominicae Lugduni 1536. et Gratianopoli 1669. 12. typis uulgatam, itemque expositionem decalogi, quae Italice prodit Florentiae 1495. 4. et Venetiis 1547. 8.
- x) cuius commentarius laudatur in epistolas S. Pauli; superest uero tantum ea pars, qua illustrauit epistolam ad Romanos, in opp. Basil. 1576. et Paris. 1641. in fol. editis.
- y) qui itidem nullum praestantius sibi obtinere munus potuisse ab imp. Frid. III. putauit, quam Hebraeorum biblicorum codicem Iudaei cuiusdam opera impetratum. v. i. h. MAII vit. Reuchlini p. 21.
- z) v. *Bentheim* l. c. p. 183.
- aa) v. VOSSIVS de historic. Lat. HANCKIUS de Romanar. rer. scriptorib. lib. II. P. I. c. II. §. 2. 3. p. 116.
- bb) v. FLAG. Catalog. test. ueritat. lib. XXIX. p. 885. seqq.

nc

F. 113. 39.

II n
6112

B. C. D
DE EXCIDIO
IMPERII CHRISTIANORVM CONSTANTINOPOLITANI
ADMIRANDVM DEI CONSILIVM
ILLVSTRI EXITV CONSVMMATVM
MEDITATVS

ORATIONEM
ROLI GEHLERI
MORIAE SACRAM

A. D. XII DEC. A. O. R. cloccLIII
HABENDAM

INDIGIT
G. CHRISTIANVS TAVNERVS
AA. M. GYMNAS. GORLIC. PORECT

EXCVDEBAT IOH. FRID. FICKELSCHERERVS.

